

IZ MEDGENERACIJSKIH PROGRAMOV

DELO INŠTITUTA ANTONA TRSTENJAKA ZA GERONTOLOGIJO IN MEDGENERACIJSKO SOŽITJE V LETU 2009

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje deluje na treh glavnih področjih: 1. gerontologija in medgeneracijsko sožitje, ki je najobsežnejše, 2. zasvojenosti in omame, 3. celostna antropologija, antropohigiena in logoterapija. Na vseh opravlja svoje poslanstvo z znanstvenim raziskovanjem, akcijsko razvojnimi projekti ter z izobraževanjem in organizacijskim svetovanjem.

Najobsežnejše delovno področje Inštituta lahko vsebinsko razčlenimo v tri sklope, to je gerontologija in pomoč pri ponovnem uvajanju zdravstvene geriatrije v Sloveniji, drugi sklop je medčloveško sožitje (povezano s 3. temeljnim področjem dela Inštituta to je z razvijanjem celostne gerontologije, antropohigiene in logoterapije); tretji sklop, ki je medgeneracijsko sožitje, pa se kaže čedalje bolj jasno kot teoretična in praktična osnova za reševanje sodobnih gerontoloških in drugih demografskih vprašanj.

Ko govorimo o gerontologiji, to pomeni celostno gerontologijo, pri kateri imamo najbolj v ospredju psihosocialne, javnozdravstvene ter zdravstveno gerontološke in geriatrične, prostorske in poklicno-delovne vidike. Naša spoznanja, da je reševanje sodobnih gerontoloških in demografskih vprašanj neločljivo povezano z medgeneracijsko solidarnostjo in dviganjem kakovosti medčloveškega sožitja, so po letu 2000 dobila potrditev v političnih dokumentih Evrope in Slovenije, zato je celotno delo Inštituta na področju gerontologije neločljivo povezano s

praktičnim akcijskim in raziskovalnim delom na področju medčloveškega sožitja in medgeneracijske solidarnosti.

Od ustanovitve Inštituta leta 1992 se posvečamo največ pozornosti **psihosocialnim vidikom staranja in starosti**. Na tem področju smo opravili odmevne raziskave, zlasti pa razvili nove programe in jih razširili v praksi po vsej Sloveniji.

Zadnja leta se to delo čedalje bolj širi na vprašanja **starosti primernemu in prijaznemu bivalnemu, delovnemu in urbanemu okolju**: zasebna stanovanja in hiše, institucije za oskrbo starih ljudi in ureditev urbanega in ruralnega okolja za potrebe starajočega se prebivalstva, prav tako pa ustvarjanje boljših **delovnih razmer v podjetjih za vse več starejših delavcev in za boljše sodelovanje med mlajšimi in starejšimi delavci**.

Zdravstveni gerontologiji posvečamo na željo dr. Bojana Accetta – pionirja slovenske gerontologije in geriatrije – na Inštitutu več pozornosti zadnja tri leta, ko je prevzel njeno vodenje dr. Božidar Voljč in je slovensko zdravništvo (Zdravniško društvo in Zdravniška zbornica) zavzelo pozitivno stališče do tega poslanstva Inštitutu ter mu zaupalo usklajevalno nalogo na področju ponovnega uvajanja zdravstvene gerontologije in geriatrije. Z vključitvijo zdravstvene gerontologije je postal Inštitut **celostna nacionalna znanstvena gerontološka ustanova**.

V naslednjih točkah prikazujemo pregled našega dela na področju gerontologije in medgeneracijskega sožitja v letu 2009.

1. Po soustanovitvi Inštituta s strani Vlade RS leta 2004 je postala temeljna stalna naloga Inštituta **zbiranje sodobnih domačih in tujih spoznanj s področja gerontologije in medgeneracijskega sožitja ter njihova sprotna distribucija v slovenski prostor**.

Vse leto smo redno spremljali in zbirali gerontološka in medgeneracijska spoznanja v strokovnih revijah, knjigah, na svetovnem spletu in v drugih virih. Zbrana spoznanja in podatke smo sproti obdelovali, jih po potrebi prevajali iz tujih jezikov v slovenščino in obratno ter jih pripravljali za distribuiranje v slovenski strokovni in ostali družbeni prostor.

Distribuiranje znanja je potekalo na več načinov. Vsako četrletje smo izdali **znanstveno-strokovno revijo *Kakovostna starost***. V letu 2009 smo v reviji objavili 23 domačih in tujih izvornih in preglednih znanstvenih člankov, 100 daljših in krajših povzetkov tujih in domačih raziskovalnih poročil, monografij in drugih večjih gerontoloških del, 8 poročil s tujih in domačih gerontoloških kongresov in konferenc. V vsaki številki objavljamo seznam kongresov in drugih gerontoloških dogodkov po svetu v naslednjih mesecih (38 tujih in 5 slovenskih), obdelamo nekaj slovenskih gerontoloških izrazov v leksikonski obliki, objavimo nekaj aktualnih prispevkov in poročil iz medgeneracijskih programov ter prispevek *klasiki o staranju in sožitju generacij* (v letu 2009: Aristotel, Seneka, Platon). V reviji objavljamo tudi prikaze in ocene naših strokovnih revij pod vidikom njihovega pisanja o staranju in sožitju med generacijami. Revijo smo v letu 2009 izdajali v nakladi 750 izvodov. Naročeno jo imajo številne knjižnice in večji del socialno varstvenih ustanov, del zdravstvenih, nekaj prostovoljskih, humanitarnih in drugih organizacij ter posameznikov, prav tako so njeni redni bralci udeleženci naših izobraževalnih programov na področju gerontologije, geriatrije in medgeneracijskega sožitja, MDDSZ in MZ prejmeta vsako po 10 izvodov. Gerontološka spoznanja smo objavljali tudi v drugih domačih in tujih revijah in knjigah tako na znanstveni in strokovni kakor tudi na poljudni ravni.

Skozi vse leto smo imeli številna javna predavanja in okrogle mize po različnih krajih Slovenije in ob najrazličnejših priložnostih. Z

več prispevki, stojnico in kot soorganizatorji smo tudi v letu 2009 sodelovali na Festivalu za 3. življenjsko obdobje, kjer smo organizirali in sodelovali pri dveh odmevnih okroglih mizah (o medgeneracijskih središčih in o prizadevanjih v slovenski vojski za starosti in družini prijazno organizacijo). Vodili smo delavnico o medgeneracijskem sožitju na konferenci Zavoda za zdravstveno varstvo Celje. Z referati smo sodelovali na Cvahtetovih dnevih javnega zdravja, na kongresu medicinskih sester Slovenije, posvetu o duševnem zdravju in več manjših delavnic. Poleg rednega poročanja na svoji spletni strani www.inst-antontrstenjaka.si, ki jo temeljito prenavljamo, sodelujemo z zelo obiskano spletno stranjo za starejše www.seniorji.info, kjer tudi distribuiramo spoznanja o kakovostnem staranju in solidarnem sožitju med generacijami.

V počastitev 1. evropskega dneva medgeneracijske solidarnosti 29. aprila 2009 smo organizirali prireditev s strokovnim in kulturnim programom.

2. Inštitut je preko Ministrstva za zdravje (MZ) in Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) nudil **strokovno podporo Vladu RS na področju zdravega in kakovostnega staranja ter solidarnega sožitja med generacijami**. Pretežni del tega dela je bil orientiran na pomoč pri izvajanju *Strategije za varstvo starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva* ter drugih sprejetih dokumentov države s tega področja. Predstojnik Inštituta prof. dr. Jože Ramovš opravlja vlogo podpredsednika vladnega *Sveta za solidarno sožitje generacij in za kakovostno staranje prebivalstva v Sloveniji*; Inštitut sodeluje pri pripravi in vsebinski izvedbi sej tega odbora (pripravlja posamezne točke dnevnega reda). Z MDDSZ smo aktivno sodelovali v delovni skupini za pripravo sprememb zakona o socialnem varstvu, zlasti za področje, ki se nanaša na staranje in solidarno sožitje generacij, z MZ pa v delovnih skupinah za pripravo nekaterih zakonov (npr. Zakon o

psihoterapiji) in strategij – zelo veliko smo delali na pripravi gradiv za nacionalni program duševnega zdravja. Obema ministrstvoma smo skozi vse leto pomagali tudi pri raznih manjših tekočih nalogah in delih, pri katerih so potrebovali našo svetovalno in informativno pomoč pri svojem tekočem delu doma in v sodelovanju z Evropo ali s tujino.

Za širšo znanstveno podporo in javno verifikacijo gerontološkega in medgeneracijskega področja je pomembno delovanje interdisciplinarnega Odbora za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, katerega ustanoviteljica je poleg Inštituta tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti, v okrilju katere se tudi sestaja. Odbor je sestavljen iz članov SAZU, drugih vidnih strokovnjakov s področij, ki so pomembna za staranje in sožitje generacij, politikov iz relevantnih vladnih resorjev in tistih, ki niso v vladi, ter vidnih strokovnjakov iz javnih občil in drugih. Predseduje mu predsednik SAZU. V letu 2009 je bilo delo tega Odbora usmerjeno na ponovno uvajanje pouka gerontologije in geriatrije v izobraževanje na področju zdravstva v Sloveniji.

3. Organiziranje, uvajanje in vodenje zdravstvene gerontologije v Sloveniji. Glavna pozornost je bila v letu 2009 usmerjena v raziskovanje stanja na področju pouka gerontologije in geriatrije na srednjih, višjih in visokih zdravstvenih šolah ter na zdravstvenih in medicinskih fakultetah. V ta namen poteka zbiranje informacij o stanju po vseh omenjenih izobraževalnih ustanovah in številni usklajevalni pogovori z vodstvi šol in poklicnih zbornic. 17. marca je bil v SAZU v okviru razširjene seje Odbora za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje *Posvet o uvedbi geriatrije v slovenskem zdravstvu* – večina referatov, poročilo o posvetu in povzetek razprave je bil objavljen v reviji *Kakovostna starost*, št. 3.

Po pogovorih s predstavniki zdravstvenih visokih šol in fakultet ter s predsednico Zbornice zdravstvene nege je bilo očitno, da bo na tej stopnji konsenz o skupnih vsebinah pouka

gerontologije lažje doseči s podporo Ministrstva za zdravje. Državni sekretar dr. Eržen je sklical sestanek ravnateljev, dekanov in Zbornice zdravstvene nege. Udeleženci so imenovali skupino, ki naj pripravi predlog programa; skupina že deluje. Isto naloga na področju srednješolskega zdravstvenega šolanja poteka dobro in bo v letu 2010 končana. Tudi na področju medicinskega študija na obeh medicinskih fakultetah poteka ugotavljanje stanja gerontološko-geriatričnega pouka in oblikovanju meril za njegovo uvajanje glede na današnje potrebe.

Na evropski konferenci o zdravem staranju v Stockholmu, oktobra 2009, je dr. Voljč v imenu Inštituta predlagal pripravo skupnih evropskih izobraževalnih vsebin, ki bi jih vsaka država dopolnjevala v skladu s svojimi potrebami in socialno-kulturnim okoljem. Udeleženci konference so predlog podprli.

4. Raziskava Stališča, potrebe in potenciali tretje generacije. Ker Slovenija nima sistematične raziskave o dejanskih potrebah, zmožnostih in stališčih tretje generacije do socialnih, zdravstvenih in drugih storitev, ki so namenjene njej, in tudi v nobeno mednarodno tovrstno raziskavo (npr. SHARE) se ni vključila, je Inštitut v preteklih dveh letih pripravljaval izvedbo temeljite tovrstne terenske raziskave statistično reprezentativnega vzorca 1.800 prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 in več let. Težave s financiranjem tako velike raziskave so omogočile začetek anketiranja na terenu šele v novembru 2009, ko smo prejeli prvi denar v ta namen. Od tedaj uspešno poteka anketiranje, pripravlja se sistem za vnašanje in obdelavo podatkov v letu 2010. Obširni anketni vprašalnik (183 vprašanj z različnih področij staranja) je potrdila tudi etična komisija kot nesporno in kakovostno raziskovalno orodje.

Največji problem te obširne in pomembne raziskave je njeno sofinanciranje, zato bomo v letu 2010 nadaljevali iskanje novih domačih in mednarodnih virov tako na javnih razpisih kakor sponzorska in donatorska.

5. Vzpostavljanje slovenske mreže staranju prijaznih mest in njihovo vključevanje v svetovno mrežo Svetovne zdravstvene organizacije. Program Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) *Starosti prijazna mesta*, ki velja za enega najbolj uspešnih in cenovno učinkovitih na področju dvigovanja kakovosti življenja starih ljudi, smo začeli v Sloveniji pripravljati v letu 2008. V letu 2009 so se dejavnosti v vseh treh vključenih mestih (Ljubljana, Maribor in Celje) nadaljevale, pridružilo se je tudi Velenje. Pripravili smo knjižico *Vademecum, starosti prijazno mesto* s 84 priporočili WHO in drugimi pomembnimi informacijami kot priročnik in delovni zvezek za občane vključenih mest. Njihova opažanja in zapise zbiramo na sestankih z njimi in vodstvu vključenih mest. V Ljubljani smo izvedli po predpisanem Vancouverskem protokolu zahtevno raziskavo stališč starejših meščanov, njihovih oskrbovalcev in ponudnikov storitev. Delo na programu uvajanja *Starosti prijaznih mest* v Sloveniji poteka zelo uspešno. O dosežkih poročamo WHO v Ženevo, ki je glede tega posebej pohvalila Slovenijo tudi javno na svetovnem kongresu gerontologije in geriatrije v Parizu.

6. Partnerstvo primarne preventive za 3. življenjsko obdobje – PPP za 3. PPP za 3 je program za celostni in partnerski način primarne preventive starostnih bolezni – oziroma za varovanje in krepitev celostnega telesnega, duševnega, socialnega in ostalega zdravja. Inštitut je program pripravljala s prvimi poskusi v letu 2008, leta 2009 pa ga je redno uvedel in razvil. PPP za 3 združuje izvajanje primarne preventive s praktičnim razvojnim raziskovanjem. Z njim je začel Inštitut v letu 2009 intenzivneje zbirati in razvijati slovensko gerontološko in geriatrično znanje ter pripravljati pogoje za sprotne dolgoročne kvalitativne raziskave posameznih pomembnih področij (aktivno in zdravo življenje, dejavniki tveganja, padci, duševno zdravje, socialno zdravje itd). S tem želi na področju zdravstvene gerontologije izpolnjevati svoje poslanstvo in ublažiti pomanj-

kanje gerontoloških in geriatričnih iniciativ v slovenskem prostoru.

Program je potekal na organiziranih teden-skih izobraževalnih srečanjih s starejšimi na Inštitutu – bilo jih je 36. Na vsakem je strokovnjak za določeno področje ljudem predstavil temo, odgovarjal na njihova vprašanja ter v večini primerov dal udeležencem anketo z nekaj vprašanji, na katera je želel dobiti njihove odgovore. Predavatelj je pozneje vsa vprašanja udeležencev ter njihove odgovore na vprašalnik obdelal za izvirno objavo v reviji *Kakovostna starost* ter v drugih domačih in tujih revijah. V letu 2009 sta bili najbolj izčrpno obdelani temi *Uživanje zdravil v starosti* in *Padci v starosti*. Za nekatere vsebine so se predavanja ponavljala po različnih krajih Slovenije (Komendi, Trbovljah, Laškem, Vrhniki, Ribnici, Igu in Kočevju).

Program ni namenjen izključno starejšim, ampak vsem, ki želijo živeti zdravo in aktivno. V letu 2009 smo pri izvajanju programa pozornost usmerili predvsem v dejavnike tveganja, z nekaterimi temami pa smo že nakazali tudi usmeritev v socialna, duševna in duhovna področja, ki prav tako vplivajo na aktivnost in zdravje v starosti. S tem v zvezi smo pripravili seznam preventivnih vsebin z različnih področij zdravja. Vsak udeleženec je na seznamu označil pet vsebin, ki ga najbolj zanimajo, kar bo Inštitutu služilo za vodilo pri pripravi programa srečanj v letu 2010.

Program PPP za 3 dosega več pomembnih ciljev: 1. po slovenskih krajih širi evropska načela aktivnega in zdravega staranja oziroma njegove posamezne preventivne vsebine na vsakomur dostopen in razumljiv način, ki bi ga lahko označili kot *ljudsko preventivo*; 2. ustvarja nova uporabna gerontološka znanja in jih širi v slovenski prostor; 3. oblikuje partnerstvo organizacij pri izvajanju; v začetku leta 2009 smo ponudili partnerstvo petim nevladnim organizacijam, pozitivno so se odzvali Gerontološko društvo Slovenije, Univerza za tretje življenjsko obdobje in Zveza upokojenskih društev iz Ljubljane.

7. Razvoj in vzpostavljanje krajevnih medgeneracijskih središč v Sloveniji. Inštitut kot začetnik ideje in koncepta krajevnih medgeneracijskih središč je v letu 2009 nadaljeval z razvijanjem konceptualne in metodološke osnove za delovanje krajevnih medgeneracijskih središč in pomagal pri njihovem uvajanju v praksi v različnih okoljih, kjer delajo v tej smeri, zlasti v Komendi kot najbolj razvejanem medgeneracijskem središču za majhen razvit podeželski kraj, v Mariboru v obliki vzorčnega pokrajinskega tipa z ustanovami od vrtca, preko dijaškega doma in gimnazije, telovadnice in drugih ustanov do doma za stare ljudi, v manjših mestih pa mestno-podeželski tip, pripravljamo pa tudi poseben mestni tip medgeneracijskega središča v Ljubljani. Delo pri gradnji prostorov in razvoju programov na terenu je v letu 2009 zelo zavrla gospodarska kriza. Na festivalu za 3. življenjsko obdobje je Zveza društev upokojencev organizirala o medgeneracijskih središčih posebno okroglo mizo, kjer je Inštitut imel obširen uvodni referat (objavljen je v celoti v zborniku).

8. Mednarodni EU konzorcij nas je proti koncu leta 2009 povabil k sodelovanju pri izvajanju **projekta RELAIS plus**, ki ugotavlja stanje in potrebe med zapuščenimi otroci, mladostniki in starimi ljudmi v udeleženih evropskih državah ter oblikuje učni kurikulum za usposabljanje socialnih delavcev za delo s temi skupinami ljudi. Projekt bo trajal 2 leti.

9. Razvijanje **socialne mreže programov za kakovostno staranje in sožitje med generacijami** in njeno praktično uvajanje na terenu po Sloveniji je izviren razvojni gerontološki program Inštituta, ki je najstarejši in najbolj razvejan. Obsega petindvajset med seboj povezanih programov, ki so razporejeni v štiri vsebinske sklope. 1. sklop tvorijo programi za informiranje in ozaveščanje celotne skupnosti o kakovostnem staranju in solidarnem sožitju med generacijami, svetovanje njenemu vodstvu pri uvajanju medgeneracijske socialne mreže

ter načrtovanje uvajanja programov v skupnosti ali organizaciji. V letu 2009 smo imeli 61 javnih predavanj v 23 krajih po Sloveniji (udeležilo se jih je 3.430 poslušalcev), 22 TV in radijskih oddaj, objavili smo 41 člankov v različnih časopisih (ne upoštevajoč naše revije *Kakovostna starost*) ter izdali knjigo za brezplačno ozaveščanje prebivalstva o kakovostnem staranju in solidarnem medgeneracijskem sožitju v nakladi preko 2.000 izvodov. Tečaje praktičnega socialnega učenja za sožitje med generacijami – to so programi 2. sklopa – je v letu 2009 opravilo 134 ljudi vseh treh generacij. V okviru 3., to je prostovoljskega sklopa programov smo skozi vse leto usposabljali 122 novih prostovoljcev za osebno medgeneracijsko družabništvo in za vodenje medgeneracijskih skupin ter 13 gimnazijcev, ki so skozi šolsko leto vsak v svojem družabniškem paru računalniško usposabljali po enega upokojenca. 4. sklop programov tvorijo programi za samoorganizacijo krajevnih socialnih mrež za kakovostno staranje in sožitje generacij, pri čemer smo nudili oporo in supervizijo lokalnim društvom, uvajali smo nove intervizijske skupine in klube svojcev. Ljubljansko medgeneracijsko društvo smo skoraj v celoti oskrbovali s prostori in strokovno pomočjo.

Uvajanje mreže medgeneracijskih programov sofinancira MDDSZ s petletnim programom. Z letom 2009 se je izteklo 5-letno obdobje in za naslednje 5-letno obdobje smo kandidirali s programom mreže, ki bo obogaten s spoznanji in izkušnjami zadnjih let.

Poleg že omenjenih mednarodnih projektov, našega aktivnega sodelovanja na svetovnih kongresih in konferencah v letu 2009 izstopajo še:

a. dvodnevni obisk aprila 2009 dr. Johna Bearda, direktorja oddelka za starost in staranje na WHO v Ženevi na Inštitutu in s tem v Sloveniji. Prišel je na povabilo Inštituta, se sestal s seniorji v Ljubljani, Mariboru in Celju v okviru našega dela na programu starosti prijaznih mest. Obiskal je nastajajoči

medgeneracijski središči v Mariboru in Komendi, kjer je pokazal izredno zanimanje za ta projekt. Poleg poročil o njegovem obisku je izšel tudi obsežen pogovor z njim v upokojenški reviji Vzajemnost.

- b. Generalna skupščina **AGE-The European Older People's Platform je v maju 2009 Inštitut Antona Trstenjaka sprejela med svoje redne člane**. Dr. Božidar Voljč je bil povabljen v Odbor zdravstvenih ekspertov pri AGE.
- c. Predstavniki Inštituta smo **aktivno sodelovali s 3 prispevki na 19. svetovnem kongresu gerontologije in geriatrije v Parizu**, ki je bil največje strokovno srečanje na tem področju doslej (okrog 6.000 udeležencev).
- d. Kot predstavnik AGE je Božidar Voljč z referatom o stališčih AGE o zdravem staranju aktivno sodeloval na evropski konferenci *Zdravo staranje*, ki jo je v okviru predsedovanja Evropski uniji oktobra v Stockholmu pripravila švedska vlada. V razpravi je v imenu IAT predlagal, da se na evropski ravni pripravi skupen geriatrični kurikulum za vse stopnje zdravstvenega izobraževanja. Potrebo je utemeljil z naraščajočo starostjo prebivalcev Unije in vse večjo migracijo zdravstvenega kadra med državami članicami. Predlog je bil soglasno podprt, Voljč bo

na njem vztrajal tudi na sestankih Odbora ekspertov pri AGE.

- e. Na prošnjo AGE je IAT po končanih evropskih volitvah vzpostavil internetne stike z vsemi na novo izvoljenimi slovenskimi poslanci v Evropskem parlamentu s prošnjo, da podprejo delovanje Interparlamentarne skupine o starosti tudi v novem sklicu parlamenta. Večina poslancev se je pozitivno odzvala, dva (Jordan-Cizljeva in Peterle) sta izrazila pripravljenost, da v skupini sodelujeta kot člana.

V letu 2009 se je nadaljevalo delo pri adaptaciji stanovanjsko-poslovnega objekta za razvojni center Inštituta v Komendi. Končana so bila gradbena dela: utrditev temeljev in izolacija kletne etaže, gradbena dela za hišno dvigalo in prerazporeditev prostorov ter nova okna.

Ko se veselimo rezultatov dela Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, se zahvaljujemo vsem, ki so z nami sodelovali, nas podpirali ali nam pomagali pri našem delu. Tudi v prihodnje se priporočamo za njihovo sodelovanje, da bi bili skupaj kos izzivom in nalogam, ki jih pred nas postavlja staranje prebivalstva.

Ksenija Ramovš